

BEDENK

Bedenk dat u zelf slaaf bent geweest in Egypte. (Deuteronomium 24,18)

Verplaats je

‘Walk a mile in my shoes’ zong Elvis Presley. Wij zouden zeggen: ‘Ga eens in mijn schoenen staan’. Met andere woorden: verplaats je eens in mijn situatie. Zoiets bedoelt ook dit voorschrift uit de Wet van Mozes. Een voorschrift dat in het Bijbelstukje twee keer voorkomt – zo wordt als het ware nog eens onderstreept: dit is belangrijk!

En inderdaad, het gaat hier om misschien wel het belangrijkste sociale voorschrift in de Bijbel. Je moet opkomen voor de kwetsbaren. In dit geval: de vreemdelingen, de wezen en de weduwen. Het waren groepen die niet op eigen benen konden staan. Er waren immers geen sociale voorzieningen.

Binnenkant

Maar het opmerkelijke aan dit gebod is dat het niet blijft staan bij de buitenkant. Het had kunnen blijven bij: zus moet je doen, dat moet je laten. Die aanwijzingen staan er ook in. Vergeten schoven bij het oogsten laten staan. Achtergebleven vruchten van de olijvenbomen laten hangen. De resterende druiven niet alsnog oogsten. Dat alles is voor de meest kwetsbaren. Concrete voorschriften dus.

Maar daar komt nog iets bij. Dit niet doen en dat niet doen is niet genoeg. Er moet *innerlijk* ook iets gebeuren. Er wordt van de Israëlieten ook gevraagd om zich te *verplaatsen* in de ander. Ga eens in de schoenen staan van die ander. Hoe ziet de wereld er dan uit? En vooral: bedenk dat je zelf slaaf bent geweest, ooit in Egypte, toen de voorouders zuchtten onder dwangarbeid. Kijk eens terug in de geschiedenis.

Toen en nu

Het mag niet bij buitenkant blijven, er moet binnenkant bijkomen. Bedenk. Dat is: breng eens te binnen. Stel je eens voor – letterlijk. Verplaats je weer eens in

die positie. Met andere woorden: er wordt een beroep gedaan op de verbéédingskracht van de Israëlieten. ‘Walk a mile in those shoes’ – ‘Wandel een kilometer in die schoenen.’ Je gaat anders kijken naar kwetsbare mensen.

Eigenlijk is het misschien ook wel een beetje raar. Nou ja, niet voor de eerste hoorders van dat gebod: die waren nog maar kort daarvoor zelf slaaf geweest. Maar het gebod bleef ook gelden voor de generaties daarna, toen de slavernij al lang achter de rug was. Die Israëlieten van later tijd hadden natuurlijk kunnen zeggen: ‘Maar hoor eens, maar ik ben zelf geen slaaf geweest! Dat was eeuwen geleden!’ Zoals veel witte mensen nu omgekeerd zeggen: ‘Die slavernij uit onze Nederlandse traditie is al zo lang geleden. Daar zijn wij toch niet verantwoordelijk voor? Waarom dat allemaal oprakelen?’ Maar de Israëlieten van toen zeiden zoiets niet.

Individualistisch

Dat komt: toen zat de cultuur nog anders in elkaar. De mensen leefden meer in een collectief. Ze wisten zich deel van een groter geheel. Niet alleen in het heden, ook in de gang door de tijd. Je was onderdeel van een gezamenlijke geschiedenis. Je was opgenomen in de stroom van de traditie. Collectief verantwoordelijk.

Maar wij zijn individualisten geworden. De grote verbanden van weleer zijn verdwenen. ‘Wij’ is ‘ik’ geworden. We zijn de regisseur van ons eigen leven geworden. Het heeft onze vrijheid vergroot. Maar het heeft ook keerzijden. We zijn meer los zand. En de geschiedenis heeft voor veel mensen geen boodschap meer. Onderzoek wijst uit dat wij er weinig meer van weten, zeker niet van de beladen kanten van onze geschiedenis.

Herdenken

Er is één uitzondering: de Tweede Wereldoorlog. Daar ligt misschien een parallel met het gebod van ‘bedenk’. Twee keer per jaar, op 4 mei en op 15 augustus, staan wij letterlijk stil bij het verleden. We herdenken. Her-denken: opnieuw bedenken. Bedenken hoe kostbaar onze vrijheid is. Even vallen verleden en heden samen. We staan in een tijdruimte die we delen met het voorgeslacht. Even zijn we een ‘wij’.

Ook wie de oorlog niet heeft meegemaakt, deelt in die gedachtenisruimte. We verplaatsen ons, brengen ons te binnen hoe het was. We zijn twee minuten stil. We zien in gedachten de vuurpelotons die verzetslieden executeerden. We brengen ons te binnen hoe joodse gezinnen opgedreven werden naar de treinen des doods. Hoe in de Jappenkampen mensen crepeerden. Bedenk. Bedenk ook hoeveel mensen vandaag zuchten onder dictatoren. Ga eens in de schoenen van de slachtoffers staan. *Dan zie je hoe kostbaar vrijheid is.*

Een fout bedenken

En toch zitten er ook in die collectieve herinnering scheurtjes. De voorman van Farmers Defence Force vergeleek de positie van boeren van vandaag met die van joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Je zou nog even denken dat het een *slip of the tongue* was uit woede over de aangekondigde stikstofmaatregelen. Maar nee, hoor, hij heeft er geen spijt van. Sterker nog, hij herhaalde het nog eens.

Alle begrip voor de boeren. Ik zei laatst tegen iemand: 'Stel je voor dat de regering zou besluiten om ter wille van de CO₂-reductie iedereen die zijn benzine-auto niet strikt nodig heeft, die auto af te nemen. Moet je eens hoe wij zouden reageren!' Maar het gaat nu hierom: je bent toch van de pot gerukt als jij je toch nog riante positie vergelijkt met die van slachtoffers van massamoord? Hoever ben je dan losgezongen van de realiteit en van de geschiedenis?!

Omgekeerde vlag

Anders gezegd: er is ook een bedenkelijk soort 'bedenken'. Het bedenken van wat die boer doet: het leed van de joodse gemeenschap kapen ter wille van eigen positie. Je ziet het ook bij veel complotdenkers: ze zitten zogenaamd in het verzet.

En mag ik het ook even hebben over die omgekeerde vlag? Je ziet hem overal. En misschien hebt u hem ook ophangen. Maar ik heb er wel een vraag bij. Dan laat ik de veteranen die vochten voor de Nederlandse vlag en die daar pijn bij ervaren (ik ken er een aantal, oud én jong), even terzijde. Nee, ik denk aan de rechts-radicalen groepen die bij die omgekeerde vlag aanhaken. Die menen dat zij deel nemen aan een verzet tegen onze rechtstaat dat vergelijkbaar is met het verzet in de Tweede Wereldoorlog. Nee, ik weet natuurlijk ook wel dat dit van de meeste vlaggers totaal niet de bedoeling is. Verre van. Maar weet je zeker dat

je met die vlag geen mede-aanzet geeft tot een verkeerde beweging? Let wel: ik zou zelf die vraag niet meteen met 'ja' beantwoorden. Maar ook niet met 'nee'. Je ziet nu al dat de omgekeerde vlag ook wordt megedragen in demonstraties tegen de komst van asielzoekers.

Gedoemd over te doen

Weet u waar ik bang voor ben? George Santanaya zei ooit: 'Zij die zich het verleden niet kunnen herinneren, zijn gedoemd die te herhalen.' Churchill had er zijn eigen variant op: 'Zij die niet kunnen leren van de geschiedenis, zijn gedoemd haar over te doen.'

Vrijheid is voor ons steeds meer mensen gaan betekenen: vrijheid om zelf te kunnen doen en zeggen wat we willen. Cabaretiers nemen geen blad voor de mond en vinden dat de meeste grote grofheid moet kunnen. Zo genoemde wappies staan met fakkels voor de deur bij politici, want 'we hebben recht op vrije meningsuiting'. Boeren dumpen asbest op snelwegen, want 'de overheid komt immers op ook ons terrein'. Zo hoopt de spanning zich op. Met als motor het gevoel 'ik ben vrij om te kunnen doen wat ik wil en niemand mag mij daarbij in de weg staan.'

Vrijheid voor

Ik zie maar één oplossingsrichting: bedenk, verplaats je, ga eens in andermans schoenen staan, of in die van het verleden. Ben je als overheid echt voldoende in de schoenen gaan staan van de boeren? Maar ook: hebben al die partijen in de agro-industrie zich voldoende voorgesteld hoe de schepping kreunt onder al onze heerszucht? En: wat beweegt de zogenaamde wappies? Waar komt hun verwrongen, maar niettemin oprechte bezorgdheid toch vandaan? Maar ook: hoe moet het zijn om minister te zijn in deze tijd? Wie van ons zou daar zin in hebben? Ze krijgen bakken vuil over zich. Hoe is het om vluchteling in Ter Apel te zijn en te kijken naar je kinderen, slapend onder een open hemel?

Ik weet ook wel: dat lost niet alles op. Er moeten op een zeker moment knopen worden doorgehakt. En dan kun je het niet iedereen naar de zin maken. Maar het gaat nu hierom: vrijheid is nooit alleen vrijheid-van. Vrijheid ván beperkende banden die jou misschien in de weg staan. De Wet van Mozes leert ons: vrijheid is vooral vrijheid-voor. Voor het je verplaatsen in de ander. Zo maak je ruimte.

Ruimte in je hart voor de ander. Jezus leerde die nederigheid ook. Een nederigheid die trouwens – zo liet hij zien - niet zonder eigenbelang is. Wie hoog te paard zit, kan laag vallen. Zoek het daarom niet te hoog, hield hij ons voor. Ook uit eigenbelang.

Gratis, maar niet goedkoop

Ga eens in de schoenen van een ander staan. En bedenk waar wij collectief vandaan komen. *De vrijheid die wij hebben is wel gratis, maar niet goedkoop.* Ze heeft veel gekost. Verspeel haar niet. Gebruik haar voor het goede. En dus vooral voor hen die het niet alleen redden.

Met die woorden zie ik de gestalte van Jezus zelf oprijzen. Hij ging zelf in onze schoenen staan. De nederigheid ten top. De top van een kruis.